

Teija Tuukkanen
Asiantuntija, musiikki ja jumalanpalvelus
KJY, Kirkkohallitus

SUURI IHME – MUSIIKKI

Musiikki on rippikoulussa suuressa roolissa. Sen rooli ja käyttö on varmasti kuitenkin usein enemmän sattumanvaraista kuin välttämättä leiriohjelmaan suunniteltua. (Nuoret kuuntelevat itse valitsemaansa musiikkia omista kännyköistään tai iltaohjelmassa lauletaan satunnaisotannalla veisuja.) Sen rooli vaihtelee tilanteen mukaan: voi olla, että se on tapa kokea yhteyttä ja osallisuutta, se voi olla syventämässä tai avaamassa oppiainetta, se voi olla rukousta, se voi olla ylistystä, se voi olla sanoittamassa tunteita tai se voi olla ihan vaan yksi tapa saada aika kulumaan.

Musiikilla on siis oma merkityksensä ihmisen hengellisen elämän viitekehityksessä, mutta sillä on myös suuri rooli ihmisen aivotoiminnan tasolla. Viime vuosikymmeninä aivotutkimuksen kautta on saatu paljon uutta tietoa musiikin vaikutuksesta aivotoimintaan. Musiikki aktivoi laajasti aivojen eri osia, jolloin vaikutukset ovat myös laajempia kuin vain yhteen aivotoiminnan osa-alueeseen kuuluvia. On pystytty todistamaan, että musiikilla ja musiikin harrastamisella on vaikutuksia ihmiseen niin fyysisellä, kognitiivisella kuin sosio-emotionaalisella tasolla. Pelkästään jo musiikin kuuntelulla on vaikutuksia aivojen tunnealueisiin ja vaikutukset näkyvät suoraan esim. ihmisen pulssissa, verenpaineessa, hormonitasoissa jne. Mieluinen musiikki muun muassa laittaa aivot tuottamaan mielihyvähormoneja. Musiikilla on myös tutkitusti ahdistusta poistava vaikutus. Aktiivisella musiikkiharrastuksella on puolestaan vaikutusta aivojen tiedonkäsittelytaitoihin tavalla, josta on hyötyä muussakin kuin soittamisessa, esim. kouluoppimisessa.

Sosio-emotionaalisia toimintoja, joihin musiikilla on todettu olevan suoranaisia vaikutuksia, ovat esim. seuraavat: ryhmämuotoisten musiikintuntien on todettu lisäävän empatiaa, samoin yhteiset musiikkihetket lisäävät prososiaalista toimintaa. Aktiivisen musiikkiharrastuksen on myös todettu olevan yhteydessä parempaan tunteiden ymmärtämiseen. Nämä kaikki taidot ja toiminnot ovat myös rippikoulussa keskeisiä. Musiikki on myös hyvä väline itseilmaisulle ja minäkuvan rakentamiselle. Voidaan siis todeta, että riippumatta siitä, onko musiikki esim. hengellistä tai ei, yhteisellä musisoinnilla on oma tärkeä merkityksensä yhteisöllisyyden muodostumiselle sekä ryhmähengen luomisessa.

Kanttorin erityisenä tehtävänä rippikoulussa on rohkaista ja auttaa nuorta luomaan suhteita siihen musiikkiin, mitä leirillä käytetään tietoisesti osana oppimista ja jumalanpalvelus- ja hartauselämässä. Nuoren kannalta oleellista on kuitenkin, että oppimiseen sidottunakin musiikki toimii osallistavana, että siihen voivat kaikki osallistua haluamallaan tavalla ja kokea sen kautta yhteyttä muihin. Suuri ihme –rippikoulusuunnitelmassa onkin määriteltävä, että *rippikoulun musiikki*

tähtää osallisuuden, yhteyden ja hengellisyyden vahvistamiseen ja tukemiseen. Suunnitelmaan ei ole siis kirjattu tietoja ja taitoja, ei ole määritelty mitä nuoren tulee tietää tai osata kirkkomusiikkiin liittyen. Tämä on suuri muutos edellisiin suunnitelmiin verrattuna.

Nuorilähtöisessä oppimisessa oleellista ei ole opittavan tiedon määrä vaan sen linkittyminen nuoren omaan elämään ja arkeen. Koska musiikilla on nuorten elämässä nykyään suuri rooli, luonteva lähtökohta on etsiä yhdistäviä tekijöitä nuoren oman musiikkimaailman ja seurakunnan musiikin välillä. Lähes jokaisessa rippikoulukokoontumisessa on läsnä jotakin musiikkia; virsiä, jumalanpalvelusten ja toimitusten musiikkia, Nuoren seurakunnan veisuja ja muita hengellisiä lauluja. Musiikki Jumalan luomislahjana ei ole riippuvainen musiikin lajista tai ilmenemismuodosta; se, että nuori kuuntelee lempimusiikkiaan rentoutuakseen koulupäivän jälkeen tai laulaa Taizé-laulua iltahartaudessa ovat Jumalan luomislahjan erilaisia käyttötapoja ja sellaisena kumpikin yhtä arvokkaita. Rippikoulun musiikinopetuksen keskeisin tavoite onkin, että nuori saa kokemuksen musiikista osallistavana ja omaa hengellistä kasvua tukevana asiana.

Kanttori rippikoulun ohjaajana

Kanttorin rooli rippikoulun ohjaajana on valitettavan usein kovin pieni. Luonnollinen selitys tähän on tietenkin se, että kanttoreita on seurakunnissa huomattavasti vähemmän kuin nuorisotyötä tekeviä tai papistoa ja kanttorin työaikaan ei välttämättä mahdu täysipäiväinen rippikoulu ilman että muut työt jäävät hoitamatta tai jäävät jonkun toisen hoidettavaksi. Tämä on johtanut siihen, että suuressa osassa rippikouluja kanttori on ”vierailleva ohjaaja”, joka käy kertomassa kirkkomusiikista muutaman tunnin ajan ja mahdollisesti jonkin jumalanpalveluskäynnin jälkeen esittelee urkuja ja seurakunnan musiikkitoimintaa. Oma osuutensa tilanteessa on myös kanttorien koulutuksessa; vaikkapa 20 vuotta sitten saatu rippikoulun opettamiseen liittyvä koulutus ei välttämättä ole enää kovinkaan relevanttia nykypäivän rippikoulun pedagogiikkaa ajatellen. Kanttorien koulutukseen ei myöskään sisälly juurikaan esim. nuoren eri kehitysvaiheista kertovaa opetusta, jolloin moni saattaa kokea, että joutuu menemään liian kauas omalle epämukavuusalueelleen, jos joutuu ohjaamaan nuoria leiriolosuhteissa viikon ajan.

Kanttorien opiskeluaikana saama rippikouluopetus on ollut sisällöltään pitkälti sellaista, että siinä on painotettu kirkkomusiikin tiedollisten sisältöjen opettamista, sitä, kuinka opettaa virsiä tai kirkkomusiikin tai virsikirjan historiaa. Tämä painotus on luonnollisestikin ollut seurausta aikaisemmista opetussuunnitelmista, joissa oli erikseen määritelty oppisisältöjen aiheet ja laajuudet. Uuden suunnitelman myötä rippikoulun keskiössä ovat nuoret, heidän kysymyksensä ja pohdintansa. Perinteinen tuntisuunnittelu on poistunut ja tilalle on tullut oppimiskokonaisuudet, joiden oppimissisällöt muotoutuvat yhdessä nuorten kanssa keskustellen ja nuoria kuunnellen. Rippikoulun ohjaajan tulee tarvittaessa olla valmis luopumaan valmiiksi suunnittelemaansa tuntisapluunasta ja elämään hetkessä rippikoululaisten kanssa.

Kanttorin kannalta tämä tarkoittaa sitä, että musiikin oppimiskokonaisuudet eivät voi olla erillisiä, muista rippikoulun oppimissisällöistä irrallaan olevia palasia vaan niiden tulee linkittyä teemallisesti muihin rippikoulun oppimiskokonaisuuksiin ja olla suhteessa aiemmin opittuun. Esimerkki: kanttorin virsikirjan käyttöön liittyvä opetustuokio saattaakin olla osa oppimiskokonaisuutta jossa käsitellään Jeesuksen elämää. Tällöin voidaan vaikka yhdessä etsiä virsiä, joissa käydään läpi Jeesuksen elämänvaiheet ja samalla kanttori kertoo kuhunkin virteen liittyen virsikirjan historiasta. Kuten rippikoulusuunnitelmassa todetaan, kaikkien työntekijöiden haasteena tulee ainakin jossain määrin olemaan osajan roolista pois hyppääminen ja asettuminen ennemminkin rinnalla kulkijaksi ja asioiden pohtijaksi.

Kanttorin roolia voisi uuden rippikoulusuunnitelman myötä suunnata rohkeasti kohti uudenlaista ajattelua: kanttoreiden vahva osaaminen jumalanpalvelus- ja hartauselämän saralla istuu luontevasti yhteen sen kanssa, että uudessa rippikoulusuunnitelmassa on tavoitteena, että jumalanpalveluselämä läpäisee rippikoulun, on elimellinen osa rippikoulun kokonaisuutta. Musiikin rooli ja merkitys nousee näin ollen orgaanisesti rippikoulun hartauselämästä, eikä näyttyädy asiana, jossa teoria on yhtä ja käytäntö toista. Kanttorin rooli on näin ollen olla musiikin asiantuntijana mahdollistamassa nuoren hengellisen elämän kasvua ja hoitoa sekä yhteyden ja pyhyiden kokemusta. Vaikka kanttori olisi mukana rippikoulussa vain satunnaisesti ja pienellä panoksella esim. teemapäivinä, on tärkeää, että hänet otetaan mukaan täysivaltaisena jäsenenä rippikoulutiimiin. Suunnittelukokoukset yms. valmistelut tulisi tehdä niin, että kanttorilla on halutessaan mahdollisuus olla niissä mukana ja että hänen asiantuntemustaan seurakunnan musiikkikasvattajana käytetään. Rippikoulutiimin moniammatillisuus voi parhaassa tapauksessa olla avaamassa väyliä muullekin yhteistyölle yli seurakunnallisten työalajojen.

Oppimissisällöistä

Suuri ihme -rippikoulusuunnitelmassa ei enää määritellä luettelomaisesti, kuinka laajasti mitään aihetta rippikoulussa käsitellään. Oppimissisällöt pohjautuvat kuitenkin edelleen katekismukseen ja nuorten omiin elämänskysymyksiin. Selvää on kuitenkin, että on muutamia aiheita, joiden käsitteleminen rippikoulun aikana on seurakunnan toiminnan ymmärtämisen ja seurakunnan musiikkielämän kannalta oleellista. Näitä läpäiseviä teemoja ovat virsikirja ja jumalanpalvelusten musiikki sekä musiikki Jumalan luomislahjana ja hengellisen elämän vahvistajana. Tärkeää on huomata, että näitäkään oppimissisältöjä ei opetella asian itsensä vuoksi, vaikkapa vain siksi, että virsikirja on tärkeä luterilaisessa kirkossa, vaan opetuksen tavoitteena on, että nuori löytää virrelle paikan ja merkityksen omassa elämässään ja näin ollen virret voivat tulla nuorelle henkilökohtaisesti merkityksellisiksi vaikkapa oman uskonelämän hoitamisessa. Ei myöskään kannata unohtaa virren merkitystä yhteisön historian rakennusaineena ja kirkon tradition kantajana – ne virret mitä nuoret laulavat rippikoulussa saattavat olla samoja kuin mitä heidän vanhempansa

ja isovanhempansa ovat omassa rippikoulussaan laulaneet ja toisaalta ne ovat kenties samoja, joita heidän lapsensa ja lapsenlapsensa aikanaan omassa rippikouluissaan tulevat laulamaan.

Suunnittelu kunniaan

Koska kanttori ei useinkaan pysty olemaan läsnä kokonaista yksittäistä rippikoulua, saattavat kirkkomusiikkiin liittyvät konkreettiset oppimissisällöt jäädä hyvin pienelle käsittelylle tai niitä ei välttämättä käsitellä suunnitelmallisesti ja tasaveroisesti seurakunnan rippikoulujen kokonaisuus huomioon ottaen. Tilanne voidaan välttää kirjoittamalla *rippikoulun paikallissuunnitelmaan*, miten musiikkiin liittyvät tavoitteet toteutuvat omassa seurakunnassa. Yhteisenä tavoitteena kaikissa seurakunnan rippikouluissa voisi olla esim. konfirmaatiovirsiä valitseminen, opettelu ja harjoittelu rippikoulun aikana. Tämä olisi osaltaan vahvistamassa konfirmaation roolia jo rippikoulun aikana ja toisaalta tukemassa nuorten osallisuutta konfirmaation toteutuksessa. Seuraavassa esimerkki paikallissuunnitelmaan kirjattavasta musiikkiosuudesta:

NN:n seurakunnassa on kaksi kanttoria. Rippikouluja on vuodessa 7. Kumpikin kanttori on mukana kaikkien rippikoulujen yhteisessä aloitustapahtumassa helmikuussa sekä yhden kokonaisen rippikoulun leirijakson eli yhteensä kaksi leiriä. Viiden muun rippikouluryhmän musiikinopetus järjestetään ryhmien jumalanpalveluskäyntien yhteydessä sekä kanttorien laatiman musiikin kokonaissuunnitelman avulla.

Rippikouluissa käytetään oppikirjana raamatun lisäksi virsikirjaa, ja jokainen rippikoululainen saa seurakunnalta oman virsikirjan. Virsiä käytetään rippikoulun jumalanpalveluksissa ja oppimissisältöjen tukena. Rippikoulujen konfirmaatiovirret valitaan leirijakson aikana ja rippikoululaisia rohkaistaan osallistumaan virsien laulamiseen ja soittamiseen. Yleisenä tavoitteena kaikissa NN:n rippikoulussa on, että musiikilla tuetaan rippikoululaisten yhteisöllisyyttä sekä että rippikoululainen kokee musiikin tärkeänä elementtinä omalle hengellisyydelleen.

Samoin on myös mahdollista *tehdä yksittäisille rippikouluille oma musiikin kokonaissuunnitelma*, jolloin voidaan määritellä tarkemmin oppimissisältöjä ja työnjakoa. Nämä suunnitelmat kannattaa laatia yhteistyössä muiden rippikoulutyöntekijöiden kanssa, samoin kuin suunnitelman toteuttaminen on kaikkien työntekijöiden yhteinen tehtävä.

Yksittäisen rippikoulun musiikin kokonaissuunnitelmaan voivat kuulua monen tasoiset musiikkia koskevat asiat, kuten opetuksen toteutuksen käytännön järjestelyt (missä vaiheessa rippikoulua, kuka toteuttaa jne.), oppimissisältöjen keskeiset teemat, virsikirjan käytön suhde muuhun materiaaliin (esim. veisuihin), jumalanpalvelusten ja hartauksien musiikin käyttö ym. Seuraavassa esitellään yksi malli yksittäisen rippikoulun musiikin toteutuksesta edellä esitettyjen periaatteiden mukaisesti. Tässä mallissa on oletettu, että kanttori ei osallistu leirijaksolle.

Ennen leirijaksoa: Kanttori on läsnä rippikouluryhmän tapaamisissa mahdollisuuksiensa mukaan. Seurakunnan kaikkien rippikoulujen yhteisessä starttipäivässä hän on mukana vetämässä musiikkirastia, jossa esitellään seurakunnan musiikkitoimintaa ja harjoitellaan kuorossa laulamista. Tätä rastia voi olla mukana toteuttamassa esim. kirkkokuorolaisia. Samassa yhteydessä puhutaan myös kirkkomusiikin ja hengellisen musiikin monista muodoista, virsistä, veisuista ja gospelmusiikista.

Leirijaksolla: Koska kanttori ei voi osallistua leirin leirijaksolle, jää leirillä tapahtuva musisointi ja musiikkiteemojen käsittely muiden ohjaajien harteille. Isosista löytyy kitaraa soittavia nuoria, joiden kanssa on jo aiemmin opeteltu Taizé-lauluja ja jotka voivat toimia esilaulajina hartaushetkissä. Yhdessä on sovittu, että

- aamuhartauksissa lauletaan Taizé-lauluja ja veisuja,
- illalla vietettävässä jumalanpalveluksessa käytetään virsikirjaa ja lauletaan osa liturgisista osista kolmannen sävelmäsarjan mukaan
- Aamuhartaus vietetään laudeksen kaavalla ja siihen sisältyy laulettu Isä meidän-rukous.
- Kanttori valitsee yhdessä muiden ohjaajien kanssa jokaiselle leiripäivälle päivän oppimiskokonaisuuksien teemoihin liittyvän päivän virren, jota lauletaan päivän aikana sopivissa kohdissa sekä iltajumalanpalveluksessa.
- Nuorten veisuja lauletaan iltaohjelmassa sekä päivällä sopiviin oppimiskokonaisuuksiin liittyen.

Leirin jälkeen: jumalanpalveluskäynti ryhmässä

- rippikouluryhmä tulee mukaan valmistelemaan yhden messun. Osa messun virsistä valitaan leirillä lauletuista virsistä. Rippikoululaisista ja isosista muodostettu ryhmä laulaa vastausmusiikin sekä ehtoollisella.
- messun jälkeen kanttori pitää ryhmälle urkuesittelyn ja soittaa kirkollisten toimitusten keskeisiä suosikkikappaleita

Konfirmaatio: kanttori on mukana konfirmaatioharjoituksessa ja yhdessä nuorten kanssa harjoittelee virsiä ja suunnittelee niiden toteutustavat. Isosista (ja rippikoululaisista) muodostettu kuoro toimii esilaulajana.

Työskentelytavoista

”Ilotta opittu on surutta unohdettu”. Tämä sanonta voisi olla ohjenuorana pohdittaessa rippikoulun työskentelytapoja. Jotta rippikoulussa voisi olla lämmin, vapautunut ja iloinen tunnelma, on oppimisen tapahduttava positiivisessa hengessä, vailla pakottamista. Musiikki on yhtenä

työvälineenä varustettaessa nuorta oman hengellisen elämänsä hoitamiseen ja kanttorin tehtävänä rippikoulussa on olla tutustuttamassa tuota työvälinettä nuorelle. Rippikouluopetus onkin yksi merkittävä osa-alue kanttorin työssä seurakunnan musiikkikasvattajana.

Koska musiikki on kieli, aukeavat sen salaisuudet ja voima helpoiten tuota kieltä käyttämällä eli musisoimalla tai musiikkia kuuntelemalla. Pelkkä musiikista puhuminen ei avaa asioita yhtä tehokkaasti kuin konkreettinen musiikin tekeminen. Tärkeätkin tiedolliset faktat on helpompi omaksua jos nuorella on jo olemassa jonkinlainen omakohtainen suhde käsiteltävään asiaan, oli se sitten messun musiikki, virsikirja tai urut. Siksi on tärkeää huolehtia siitä, että musiikki on läsnä ja aktiivista musisointia on jo heti rippikoulun alusta alkaen, tapahtuipa se sitten kanttorin johdolla tai muiden työntekijöiden toimesta.

Joitakin konkreettisia osallistavia tapoja:

- kaikulaulu
- vuorottelu (soolo - kuoro, tytöt-pojat, eturivi-takarivi jne.)
- äänimaisemat
- pelit
- leikit
- motoriset harjoitukset (esim. rytmiin liittyen)
- vartalorytmit (body percussion)
- liikkuminen musiikin mukana / tanssi
- omien melodioiden /sanoitusten tekeminen tuttuihin virsiin

Yhteistyö ja yhteinen työnäky työntekijöiden kesken on avainasemassa niin rippikoulun suunnitteluvaiheessa kuin toteutuksessakin. Erityisesti työskentelytavoista kannattaa sopia ja keskustella etukäteen, jolloin voidaan yhdessä rakentaa mielekäs kokonaisuus jossa jokainen saa työskennellä omia vahvuuksiaan käyttäen mutta samalla varmistetaan, että käytössä on monipuolisesti erilaisia tapoja, jolloin erilaiset oppimistavat voidaan huomioida jo hyvissä ajoin. On tärkeää, että myös ohjaajalla on positiivinen asenne oppimistilanteissa ja että hän on omalla maaperällä eikä joudu tekemään jotakin, joka ei häneltä tule luonnostaan ja pakottamalla. Tämä auttaa osaltaan luomaan oppimisesta myös nuorelle positiivista kokemusta.

Isosten merkitys ohjaajan apuna myös musiikissa on huomattava, ja soittavien ja laulavien isosten osallistuminen musiikin toteutukseen vahvistaa nuorten osallisuuden kokemusta merkittävästi. Paras vaihtoehto olisi, että kanttori voisi olla mukana isoskoulutuksessa joitakin kertoja, jolloin puolin ja toisin voitaisiin tutustua ja yhdessä musisoida ja opetella uusia lauluja ja virsiä.

Kokeiltuja konsteja

Päivän virsi – rippikoulun oppimissisältöjen teeman mukaan valittu joka päivälle oma virsi, joka lauletaan ainakin jumalanpalveluksessa / hartaudessa. Päivän virret kannattaa valita myös konfirmaatiota ajatellen, leirin aikana laulettavat virret ovat tuttuja nuorille ja niihin voi saada leiriläisiä ja isosia mukaan soittamaankin konfirmaatiossa, jos sitä on jo leirillä harjoiteltu.

Toivelauluhetki – rentoutumishetki keskellä päivää ennen iltapäivän oppimisupeamaa. Rippikoululaiset saavat toivoa virsikirjasta tai Nuorten veisuista muutaman laulun jotka lauletaan yhdessä tai jotka isokset esittävät.

Isä meidän –rukous laulettuna. Ulkoläksyihin kuuluva Isä meidän rukous saattaa jäädä helpommin päähän, jos sen opettelee laulamalla (Vk 805).

Toimitusmusiikin levyraati - kuunnellaan erilaisia toivekappaleita, joita kanttori on saanut häihin ja hautajaisiin liittyen. Samalla voidaan keskustella eri kirkollisten toimitusten luonteesta ja toisaalta musiikin roolista ja merkityksestä niissä.

Lempibiisi-jamit – kuunnellaan eri ihmisten lempimusiikkia ja he saavat omin sanoin kertoa, miksi kappale on heille tärkeä. Äänessä voivat olla niin rippikoululaiset kuin isokset ja ohjaajatkin.

Tuunaa virsi – nuoret saavat itse tehdä uuden sanoituksen johonkin jo tuttuun (virsi)melodiaan. Virren aihe voi olla esimerkiksi jokin raamatunkertomus tai leirin elämästä.

Kirjallisuutta:

Daniel J. Levitin, suom. Timo Paukku: Musiikki ja aivot, Terra cognita 2010

Suvi Saarikallio: Music as mood regulation in adolescence (väitöskirja), University of Jyväskylä 2007

Laura Laine, Jenni Alasimi: Rippikoulun vinkkipankki, käytännön ohjeita kanttorin työhön, Laulunilo 2015

Mari Tervaniemi, Minna Huotilainen, Vesa Putkinen, Katri Saarikivi: Musiikin harrastaminen ja oppiminen, tutkimustuloksia

<http://www.ihmu.fi/public/files/Musiikin%20harrastaminen%20aivot%20ja%20oppiminen.pdf>

Suvi Saarikallio: Nuorten tunnetaidot ja psykososiaalinen kehitys,

http://www.oph.fi/download/116573_2411saarikallio_taitai.pdf

